

УДК 37.091.3:004:355.01

Самофал Н. В.¹, Серга Т. О.²

¹ студ. гр. СН-214 НУ «Запорізька політехніка»

² канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНА ДИСОЦІАЦІЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВІД «ВИМКНЕНОЇ КАМЕРИ» ДО ВТРАТИ ПОКОЛІННЯ

Повномасштабна війна перетворила українську школу на віртуальний простір виживання. За чорними екранами моніторів ховається не просто неуважність, а глибокий психологічний захист: сором за умови проживання, страх бути поміченим під час тривоги, хронічне виснаження. Покоління 5-11

класів уже третину свідомого життя проводить у «Zoom», втрачаючи не лише знання, а й базові ритуали дорослішання.

Сьогодні будуються підземні школи, звітують про них, але це не вирішує повністю проблеми. Фактично дитина з одного району може спуститися в безпечний клас, а її ровесник за кілька кілометрів приречений на безкінечний «Zoom».

Діти – переселенці це окрема рана. Заклади, що виїхали з окупації, існують лише у хмарі – без стін, без адреси. Учителі розкидані по світу, учні – так само. Онлайн стає єдиною ниткою, що пов’язує з домом, але водночас ця ж нитка ізолює, консервуючи стан «віртуального вигнання».

Роками діти бачать однокласників лише квадратами на екрані, дитина втрачає здатність до живої емпатії та реального контакту. Вчитель перестає бути наставником, перетворюючись на черговий потік завдань. У критичний період формування особистості відсутність живої комунікації формує тотальний дефіцит соціальних навичок – від тривожності до розмитих уявлень про авторитети.

Система оцінювання за чорним екраном часто стає фікцією: неможливо відстежити ні реальний стан дитини, ні рівень засвоєння матеріалу, ні навіть сам факт присутності на уроці. Ми консервуємо кризу, видаючи бажане за дійсне.

Класичні інструменти соціальної роботи – це моніторинг сімей, оцінка ризиків, супровід у віртуальній школі, – суттєво втрачають ефективність. Соціальний педагог формально може зайти в онлайн-клас, побачити список учнів, навіть звернутися до окремої дитини. Але за чорним екраном або статичною картинкою він не зможе оцінити головне: чи є вдома насильство, чи не тремтять руки від тривоги, чи не ховається дитина у ванній під час обстрілу. Відсутність живого контакту, неможливість побачити домашній контекст, випадкову деталь на фоні, почути інтонацію голосу – робить будь-яку діагностику поверхневою. «Тихе випадання» з освіти відбувається саме там, де екран стає непроникною ширмою для прихованих проблем. Соціальні працівники сьогодні витрачають до 70 % часу на те, щоб просто встановити довірливий контакт, але без офлайн-зустрічі неможливо провести якісну оцінку потреб чи помітити ознаки жорстокого поводження. Безпечні офлайн-простори – це не розкіш, а єдине середовище, де соціальна педагогіка може працювати реально, а не декларативно.

Як вийти з цієї ситуації і що з цим робити? Потрібен перехід від принципу «онлайн» до стратегії «офлайн»:

– масштабне створення безпечних освітніх хабів навіть у регіонах з високим ризиком (підземні школи, обладнані укриття);

– психологізація освіти: дестигматизація «чорного екрану», навчання вчителів роботі з травмою, стимулювання учнів (індивідуальні розмови, асинхронна комунікація);

– зменшення академічного навантаження на користь соціально-емоційного навчання. Дітям потрібно не «наздогнати математику», а повернути здатність бути разом.

На нашу думку, «чорний екран» або, навіть увімкнена камера, стають непроникною ширмою для глибокої діагностики. Соціально-педагогічний інструментарій, описаний у підручниках, потребує негайної адаптації. Соціальні працівники сьогодні витрачають до 70 % часу на спроби «пробитися» крізь цей цифровий бар'єр, замість того, щоб надавати реальну допомогу.

Отже, якщо ми не почнемо масово повертати дітей у живий простір, то виростимо покоління з розмитими кордонами між домом і війною, де немає безпечного місця – бо навіть школа тепер там, де лунають сирени. Підземні школи – це добре, але вони не вирішують проблему дітей, які вже третину життя провели в цифровій самотності. Зволікання означає консервацію кризи на десятиліття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Інститут освітньої аналітики : веб-сайт. Аналітичні звіти щодо впливу війни на освітній процес в Україні (2022-2024). URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/> (дата звернення: 03.04.2026).

2. UNICEF Ukraine : веб-сайт. Звіти про психологічний вплив війни на дітей. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/> (дата звернення: 03.04.2026).

3. Горбачов С., Захарова О. Як війна змінила українську школу. Освіторія Медіа : веб-сайт, 2023. URL: <https://osvitoria.media/> (дата звернення: 03.04.2026).